

Ürgüp Pazar Duası Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü

Mustafa Işık*

Öz: Selçuklular zamanında sistemleşen Ahilik teşkilatı esnafı organize etmiş; alış-verişte doğruluk ve işte kaliteyi esas almıştır. Osmanlı döneminde de dini, dili, kültürü farklı unsurlar 800 yıl boyunca aynı ülkede, aynı şehirde, birlikte yaşamışlardır. Osmanlı döneminde Ürgüp kazası, Niğde sancağına bağlıydı. Kaza merkezinin Ürgüp'ten Muşkara'ya (Nevşehir) nakledilmesi, Ürgüp kadısının Nevşehir'de ikamet etmesi, Pazartesi günleri Pazar kurulması hakkındaki Padişah fermanında sadece Cuma günü Ürgüp'e gitmesi emredilmektedir. Haftalık pazarlar, genelde ülkenin özeldir o beldenin ekonomisinin kalbinin attığı ortamlardır. Halk orada olduğundan; üretim-tüketim ve sosyal hayat hareketi oradadır. Pazarda yapılan dua sırasında pazarcı esnafı ve vatandaş ayakta, duaya "Amin" demektedir. Aldatmamak-alданmamak arzularının yenilendiği ortamda alış-veriş yapılmaktadır. Bu dua Nevşehir pazarı için de bir örnek teşkil etmiştir. Dua Arapça olduğu için vatandaş anlamasa da büyük peygamberlerden (İbrahim, İshak, İsmail, Yakub), büyük meleklerin (Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil), büyük kitapların (Tevrat, Zebur, İncil, Furkan / Kur'an) geçmesi zihinlerinde bir inanç haritası oluşturmaktadır. Mübadele'nin üstünden yaklaşık bir asır geçmesine rağmen Pazar duasının, bugün de yapılıyor olması; 'Birlikte Yaşama Kültürü'nün sürdürmekte olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kültür, Pazar Duası, Ürgüp, Birlikte Yaşama.

Culture of Living Together in the Context of the Ürgüp Bazaar Prayer

Abstract: The Āhi Organization (Āhilik Teşkilâtı) organized the tradespeople during the Seljuk period. It adopted the principle of righteousness and high quality trading. During the Seljuk and Ottoman period, different elements of religion, language and culture lived together for 800 years in the same country and in the same city.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.
Associate Professor, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Divinity, Department of Hadith, Nevşehir, Turkey.
mustafaisik@nevsehir.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-7068-6253>

Ürgüp district, in the Ottoman period, was under the flag of Niğde. In the decree of the Sultan which orders the transfer of the center of administration from Ürgüp to Mushkara (Nevşehir), the residence of the Qādī (Judge) of Ürgüp in Nevşehir, the establishment of bazaar on Mondays, Qādī is allowed to go to Ürgüp only on Fridays. Weekly markets are the places where the heart of the economy of the country in general and that of the town in particular beats. The production-consumption and social life are present there as the folks live there. During the prayer in the market, the tradesmen and the citizens standing are saying "Amen" together at the end of the prayer. Trading is being carried out in an environment where the desires of not to be deceived and not to deceive are renewed. This prayer also served as an example for the Nevşehir market. Although the citizens did not understand the prayer in Arabic, a map of faith is being created in their hearts as the names of the great prophets (Abraham, Isaac, Ismail, Jacob), the great angels (Jibrael, Mikael, İsrafil, and Azrael), and the great books (Torah, Psalms, Bible, Furqān/ Qur'ān) take place in the prayers. The Bazaar prayer is still held even though it has been over a century since the exchange (*mubādalāh*), indicating that the "culture of living together" still continues

Keywords: Hadith, Culture, The Bazaar Prayer, Ürgüp, Living Together.

Giriş

Türklerin Anadolu'ya gelişleri için 1100 yılı esas alındığında 1900 yılına kadar Anadolu yarımadasında olabildiğince barış ortamı hâkim olmuştur. 800 yıl boyunca insanlar kendi dinlerinde, dillerinde, adet, gelenek ve göreneklerinde özgür olmuşlardır.

Anadolu'da fetihler Selçuklular döneminde olmuş, beylikleri birleştiren Osmanlı hazır alt-yapı üzerine devlet kurmuştur. Selçuklular zamanında sistemleşen "Ahilik Teşkilatı" esnafı organize etmiş; alış-verişte doğruluk ve işte kaliteyi esas almıştır. Osmanlı, büyük ölçüde Selçuklu sistemini sürdürmüştür. Osmanlı'nın ekonomik ve siyasi üstünlüğü Batıya kaptırması sonucunda Batılılar Osmanlı teb'ası içindeki dini, dili, kültürü farklı unsurları kullanarak iç savaşlar çıkarmışlardır. Oysa bu unsurlar 800 yıldır aynı ülkede, aynı şehirde, birlikte yaşamaktalardı. "Birlikte Yaşama Kültürü" farklı dinlere, farklı diller, farklı kültüre rağmen yaşanmış bir olguydu. İmparatorluk bünyesindeki unsurlar asimile olmadan; 800 yıl boyunca din, dil, gelenek-görenek gibi önemli kültürel varlıklarını korumuşlardır. Ticaret ve sanatta

etkin rolleri olmuştur. Ancak imparatorluk ruhuna aykırı milliyetçilik ve ulusalcılık eylemleri sonuncunda insan ve mimari 19. yüzyıl ve sonrasında çok büyük zararlar görmüştür. “Hâkimiyet” el değiştirme sürecine girince, çatışma kaçınılmaz olmuştur. Çatışmanın olduğu yerde tarafların zarar görmesi de kaçınılmazdır.

Osmanlı idari yapılanmasında Ürgüp kazası, Niğde sancağına bağlıydı. O yıllarda bölgenin idari ve ekonomik merkezi Ürgüp’tü. Kaza merkezinin Ürgüp’ten Muşkara’ya (Nevşehir) nakledilmesi, Ürgüp kadısının sürekli olarak Muşkara’da ikametinin emredilmesi, burada Pazartesi günleri Pazar kurulması hakkında 1721 tarihli Padişah fermanında “Ürgüp’te eskiden beri pazar kurulan Cuma gününde oraya gitmesi” emredilmektedir. 81 adet fermanın ilki, kaza merkezinin Ürgüp’ten Muşkara’ya nakledilmesi hakkındadır.

Osmanlı’nın son döneminde Ürgüp’te de tarıma dayalı bir ticarî hayat söz konusudur. Sanat ve ticaret Rumların elindedir. Üretilen ürünler genellikle hayvancılıkta kullanılan çavdar, arpa, buğday, fiğ, yulaf ve burçak yanında fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat ürünleridir. Ayrıca Rumların şarapçılık amacıyla kurdukları üzüm bağları da geçim kaynakları arasındadır.

Haftalık pazarlar, genelde ülkenin özelde o beldenin ekonomisinin kalbinin attığı ortamlardır. Halk orada olduğundan; üretim-tüketim ve sosyal hayat hareketi oradadır. Haftalık, aylık, mevsimlik ve yıllık ihtiyaçların giderilmesinde haftalık pazar, dinamik, ekonomik ve canlıdır.

Cumhuriyet Döneminde, hemen hemen bütün pazarlarda Zabıta Müdürlüğü’nün ilan bürosundan yapılan dua sırasında pazarcı esnafı ve vatandaş ayakta, elleri açık, sesiz bir vaziyette duayı dinlemekte; “Amin” demektedir. Ardından daha önce başlamış olan alış-veriş, hızla devam etmektedir.

2003 yılında Kapalı Pazar yerinin açılmasıyla Ürgüp’te Cumartesi günü, 2012 yılında Nevşehir Merkezinde açılan kapalı Pazar yerinde aynı dua, (Pazar/Pazartesi günleri) Zabıta Müdürlüğü Bürosu’ndan kasetten okunmaya başlanmış olup halen okunmaktadır. Böylece Ürgüp’te yapılan Pazar Duası Nevşehir pazarı için de bir örnek teşkil etmiş olmaktadır.

Aldatmamak-aldanmamak arzularının yenilendiği; helal kazancın vurgulandığı ortamda herkes ihtiyacı olan alış-verişi, yeni bir moralde yapmaktadır.

1. Ürgüp Pazar Duası Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü

“Din” tarif edilirken, basit olarak “insanları her iki dünyada mutlu etmek için gönderilmiş ilahi kanunlardır”¹ denilir. İki dünyaya inanan ilahi dinlerde, öte dünyayı kazanmak için bu dünyada gayret gösterilir. Yaşayan ilahi dinlere baktığımızda, erken gözüken Yahudilik, seçilmişlik psikolojisi² içinde, bencil-milli bir özellik kazanmış olup; kendinden başkasına dünyayı cehennem etme amacındadır. Hıristiyanlık yüzyıllarca “din ölçüğünde mezhep savaşları” yaşadıkdan sonra, son yüzyılda sükûnet içinde gözükmektedir. İslam ise son yüzyıllarda ekonomik ve siyasi gerilemeler sonucunda, 1. ve 2. Dünya savaşlarının mağlubu olarak, sefilleri oynamaktadır. Siyasi ve ekonomik ve kültürel kölelikten kurtulamayıp emperyalist ülkelerin kısılcacında kıvrınmaktadır. Oysa siyasi ve ekonomik yönden güçlü olduğu dönemlerde, kendiyile ve ötekiyle barışık olduğundan; insanı yaşatmaya çalışmıştı. Tarihte idareciler, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için dini istismar ederek din savaşlarını yönetmişlerdir. “Haçlı savaşları” diye bilinen Hıristiyan-İslam milletleri arasındaki mücadeleler hızını kaybettikten sonra dünya yüzyıllar boyunca büyük savaşlar yaşamamış; olan savaşlar da cephede cereyan etmiştir.

Türklerin Anadolu’ya gelişleri için 1100 yılı esas alındığında 1900 yılına kadar Anadolu yarımadasında olabildiğince barış ortamı hâkim olmuştur. 800 yıl boyunca insanlar dinlerinde, dillerinde, adet, gelenek ve göreneklerinde özgür olmuşlardır. Selçuklular zamanında sistemleşen Ahilik teşkilatı esnafı organize etmiş; alış-verişte doğruluk ve işte kaliteyi esas almıştır.

Anadolu’da fetihler Selçuklular döneminde olmuş, beylikleri birleştiren Osmanlı hazır alt-yapı üzerine devlet kurmuştur.

Osmanlının ekonomik ve siyasi üstünlüğü Batıya kaptırması sonucunda Batılılar Osmanlı teb’ası içindeki dini, dili, kültürü farklı unsurları kullanarak iç savaşlar çıkarmışlardır. Oysa bu unsurlar 800 yıldır aynı ülkede, aynı şehirde, birlikte yaşa maktalardı. “Birlikte Yaşama Kültürü” farklı dinlere, farklı diller, farklı kültüre rağmen yaşanmış bir olguydu. Ancak imparatorluk

1 Günay Tümer, “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/314.

2 “Siz Allah’ınız Rabbin oğullarınız....Çünkü sen Allah’ın Rabbe mukaddes bir kavimsin. Ve Rab, yer üzerinde olan bütün kavimlerden üstün olarak, kendisine has bir kavim olmak üzere seni seçti.” Kitâb-ı Mukaddes, (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2001), Tekvin, 14/1.

ruhuna aykırı milliyetçilik ve ulusalcılık eylemleri sonucunda insan ve mimari 19. yüzyıl ve sonrasında çok büyük zararlar görmüştür. “Hâkimiyet” el değiştirme sürecine girince çatışma kaçınılmaz olmuştur. Çatışmanın olduğu yerde tarafların zarar görmesi de kaçınılmazdır.

Türkler Anadolu’ya gelmeden önceki Rumlar ve “Sadık teb’a” adını alan Ermeniler, iç savaşın özneleri oldular. Anadolu yarımadası esas alındığında, kurulan T. C. Devleti’nin bakış açısı da diğer devletlerden çok farklı olmamıştır. Artık “milli” kelimesi, her şeyin o devlete has olduğu anlamına gelmiştir. En kuşatıcı unsur olarak, din bile... Çok uluslu yapıya sahip imparatorlukların yıkılıpırka bağılı ulusların devlet kurması sonucunda, bakış açısı “ırkçı” olduğundan; birlikte yaşama sanatının temel unsurları kaybedilmiştir. Şimdi, 800 yıl içinde yaşanan ve 100 yıl önce kaybedilen atmosferi aramak için yoldayız: “Birlikte Yaşama Kültürü”.

Biz bugün, hala her hafta yapılmakta olan Ürgüp pazar duası bağlamında birlikte yaşama kültürünü ele alacağız. Ürgüp, Nevşehir’in 20 km. kadar doğusunda yer almaktadır. Tarihini tarihçilere bırakıp, birlikte yaşam sanatının gerçekleştiği Osmanlılar döneminde (1500) Niğde sancağına bağlıdır.

Ürgüp’ün Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra bu bölgede önemli gördüğümüz hadise, Nevşehir kazasının ortaya çıkmasıdır.

2. Bir Şehrin Doğuş Hikâyesi

1662 tarihinde, şimdiki Nevşehir olan Muşkara köyünde doğan, genç yaşında başkent İstanbul’a giden ve saraya girip uzun yıllar sarayda yaptığı hizmetlerde yükselen İbrahim Paşa 1717 yılında, 3. Ahmed’in kızı Fatma Sultan’la evlenerek “Damad”, 1718’de Vezir-i A’zam /Başbakan olmuştur. Oluşturduğu barış ortamında 13 yıl sadrazamlık yapmıştır. “Lale Devri” diye de isimlendirilen bu dönem 1730 yılında Patrona Halil isyanıyla son bulmuştur.

Yönetimi sırasında doğduğu köy Muşkara’da külliye yaptırma, vakıf kurma, iskân sağlama, vergi muafiyeti imkânlarıyla köy kasabaya dönüşmüş; 1726 yılında adı, fermanla “Nevşehir”³ yani yeni-şehir olmuştur. Osmanlı İdari yapılanmasında Ürgüp kazası, Niğde sancağına bağlıydı. O yıllarda bölgenin

3 Komisyon, Nevşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, *Bir Şehrin Doğuş Hikâyesi Nevşehir-i Dilara: Belgelerle Nevşehir’in Kuruluşu* (Nevşehir: Simtel Ofset Matbaacılık, 2014) 23.

idari ve ekonomik merkezi Ürgüp'tü. Kaza merkezinin Ürgüp'ten Muşkara'ya nakledilmesi, Ürgüp kadısının sürekli olarak Muşkara'da ikamet etmesi, burada Pazartesi günleri Pazar kurulması hakkında Padişah 3. Ahmed tarafından Ürgüp kadısına gönderilen 1721 tarihli fermanla "Ürgüp'te eskiden beri pazar kurulan Cuma gününde oraya gitmesi" emredilmektedir.⁴ 81 adet fermanın yayımlandığı eserde ilk ferman kaza merkezinin Ürgüp'ten Muşkara'ya nakledilmesi hakkındadır. Fermanın, o günün diliyle, cümleleri şöyledir: "Muşkara karyesinde haftada bir defa bazarırtesi günlerinde bazar durdurulub ve Ürgüp kadıları dahi karye-i merkumda ikamet eyleyüb icray-ı ahkâm-ı şeriyeye eylemek ve Cuma günlerinde kadimden beri Ürgüp kazasında dahi ke'l-evvel bazar durub ol gün kadı dahi kasabay-ı merkumeye varub umur-i şeriyeyi gördükten sonra yine Muşkara karyesine gelüb anda ikamet eylemek üzere divan-ı Humayunum tarafından emr-i şerifim..."⁵ Fermanlarda 3. Ahmed ismi olsa da arka-planda buyrukların sahibi Damad İbrahim Paşa'dır. Âdeta bir padişah gibi Osmanlı Devleti'ni kendi siyaseti doğrultusunda yönetmiştir. Ulaşımın yaya veya hayvan sırtında yapıldığı dönemlerde ilçe merkezinde Pazar kurulması çok önemlidir. O gün çevre köyler ürettiklerini satmak, alış-veriş yapmak, resmi işler için idarî mercilere uğramak gibi önemli işlerini gerçekleştirirler. Bir yerin resmen kaza merkezi yapılması yetmediğinden; ilk ferman bu konuda yazılmıştır.

Bu arada şunu belirtelim: Damad İbrahim Paşa'nın yeni bir şehir kurması, eski ve gelişmiş kaza merkezinin kadısına Nevşehir'de ikameti emretmesi, Ürgüp'ü ihmal ve mağdur ettiği anlamına da gelmemelidir. Nitekim sadece yaptırdığı çeşmelerin miktarı on civarındadır.⁶ Ancak Nevşehir-Ürgüp arasında hâlâ bir psikolojik soğukluk bulunmaktadır.

Eskiden her yerde Cuma namazı kılmak caiz olmadığından; bazarın Cuma gününde olması, çevre halkı için çok faydalı oluyordu. Kaza merkezinde cumasını kılıyor, alış-verişini yapıyor, resmî işlerini hallediyordu. Bu yüzden Ürgüp pazarının Cuma günü olması önem arz ediyordu. Cumhuriyet döneminde köylerde Cuma namazı kılınmasına izin verilince, Cuma gününün "baazar" olması eski önemini yitirmiştir.

.....

4 Nevşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, *Bir Şehrin Doğu Hikâyesi*, 15-16.

5 Nevşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, *Bir Şehrin Doğu Hikâyesi*, 14-15.

6 Halil Sözlü & Fırat Allak, "Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Bânîliğindeki Ürgüp Çeşmeleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (Mart 2019), 127-145.

Haftalık pazarlar, genelde ülkenin özelde o beldenin ekonomisinin kalbinin attığı ortamlardır. Halk orada olduğundan; üretim-tüketim ve sosyal hayat hareketi oradadır.

3. Osmanlı Döneminde Ürgüp Ve Nevşehir'in Nüfusları

Kuruluşunda küçük bir köy olan Muşkara, Damad İbrahim Paşa'nın Osmanlı'nın Vezir-i A'zamı olması nedeniyle ihya edilmiş ve şehir olmuştur. Devlet yatırımı ve desteğini almasına rağmen, bir asır boyunca Ürgüp nüfusunu aşamamıştır.

1530 yılı Karaman vilayeti defterinde Niğde Sancağı'na bağlı Ürgüp kazasında Müslüman nüfusu 229 hane, Gebran diye ifade edilen Hıristiyan nüfusu 36 hanedir.⁷

1584 yılında kasaba dâhilinde mevcut 7 mahallede, 426 haneden 31 hanesi gayr-ı müslimdir. Bu tarihte Ürgüp'e bağlı 80 köy bulunmakta olup bunlardan biri daha sonra Nevşehir olan Muşkara'dır.⁸

XIX. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Nevşehir'in nüfusu hakkında, bağlı bulunduğu Konya vilayet salnamelerinden bilgi edinmek mümkündür. 1878-1879 tarihli Konya Vilayet Salnamesi'nde Nevşehir'deki nüfus hakkında şu bilgiler yer almaktadır:⁹

Kazalar	Köy sayısı	Hane Miktarı	Nüfusu
Ürgüp kazası	28	4105	10000
Nevşehir kazası	32	5214	11993
Arabsun nahiyesi	44	1168	2979

H.1299/1881-82 tarihli Konya Vilayet Salnamesinde Nevşehir ve çevre kazalardaki nüfusu oluşturan farklı dini gruplar hakkında da bilgi verilmiştir.

.....

7 Ahmet Özkılınç vd. 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), (Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996) 27.

8 Mustafa Oflaz, "16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası", 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, ed. Adem Öger (Ankara: Yayın Evi 2012), 5/319, 312.

9 Mehmet Kaya, "XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 19 (Aralık 2006), 199.

Osmanlı teb'a esasına dayalı bir devlet olduğundan; çok dinli ve çok ırklı bir toplumdur. Bu yüzden Rum ve Ermeni ırk olmakla birlikte mezhepleri farklı olabilir.

Nüfusun din ve mezheplere göre dağılımı, konumuz olan birlikte yaşam kültürü açısından önemlidir. Sempozyum başlığında da vurgulanmış olduğu gibi "Birlikte Yaşama Kültürü" bağlamında din, başat rol oynamaktadır. Sayım vergi amaçlı olduğundan; sadece erkek nüfusun tespit edildiği salnamede verilen bilgiler aşağıdaki gibidir:¹⁰

Kazalar	Müslüman	Rum	Ermeni	Protestan	Katolik	Toplam
Niğde	15956	7255	325	55	-	23597
Nevşehir	11121	3526	184	8	52	14819
Arabsun	9768	1582	-	-	-	11350
Ürgüp	10947	1352	--	-	-	11199

Tabloda görüldüğü gibi, Ürgüp'e bağlı köy ve kasabalar arasında Ermeni nüfus bulunmamaktadır. Sanat ve ticaret Rumların elindedir. Eskiden adı Sinasos olan Mustafa Paşa kasabasındaki Rumca bilmeyen Rumlar, Birlikte yaşama kültürüne uymuş olmalarına rağmen, "Lozan Anlaşması gereğince 1923'de yapılan Mübadeleyle Anadolu'da yaşayan Ortadoks Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler Anadolu'nun çeşitli yerlerine istekleri dışında yerleştirilmişlerdir."¹¹

1889 tarihli Konya Vilâyet Salnâmesi'ne göre, kasabada 2.470 hânede 9.643 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun 5.523'ü Müslüman, 4.120'si Rum'du. Sadece Türkçe konuşan Rum nüfusu, Cumhuriyet döneminde mübadele ile 1923'ten itibaren Yunanistan'a gönderildi. Kasabanın nüfusu Cumhuriyet'in başlarında 4.501 (1927 sayımı), 1960'ta 5.017 iken 1980'de 7.000'e yaklaştı (6.546); ilk defa 1990'da 10.000'i aştı (11.040) ve 2010 sayımında 20.000'e yaklaştı (18.631). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Niğde vilâyetine bağlı olan Ürgüp daha sonra (1935) Kayseri vilâyetine bağlandı. 1954'te Nevşehir ilinin ihdas edilmesiyle bu vilâyete bağlandı.¹²

.....

10 Kaya, XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair, 199-200.

11 Süreyya Ayaş. "Nevşehirde Mübadil Kültürü", *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, ed. Adem Öger (Ankara: Grafiker, 2012), 7/291.

12 Mustafa Oflaz, "Ürgüp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 42/360.

“1970 sayımına göre, ilçe merkezi 6348, kasaba ve köyleri ile birlikte toplam nüfusu 30. 089’dur. Toplamda 25 köyü vardır.”¹³

Osmanlı’nın son döneminde Ürgüp’te de yine tarıma dayalı bir ticari hayat söz konusudur. Üretilen ürünler genellikle hayvancılıkta kullanılan çavdar, arpa, buğday, fiğ, yulaf ve burçak yanında fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat ürünleridir. Ayrıca Rumların şarapçılık amacıyla kurdukları üzüm bağları da geçim kaynakları arasındadır.¹⁴

Cumhuriyet döneminde Ürgüp ve köylerinde nelerin yetiştirildiği, alınıp satıldığı konusunda yazılı kayıtlara ulaşabilmiş değiliz ancak Nevşehir ili kapsamında yapılan araştırmanın verileri, Pazar ürünleri hakkında genel bir bilgi sunmaktadır. “İş Bankası da Nevşehir’de şube açmak amacıyla bu bölgedeki ekonomik potansiyeli belirlemek için bir rapor hazırlattırmıştır. İş Bankası uzmanlarına hazırlattırılan rapora göre bölgede küçük ölçekli olarak tarlalarda, bağ ve bahçelerde yapılan zirai üretimin 1948, 1949 ve 1950 yıllarına göre istatistikî bilgileri aşağıdaki tabloda şu şekilde verilmektedir:¹⁵

A. Tarla Ürünleri:	İstihsal (Ton olarak)		
Ürünler	1948	1949	1950
Buğday	8000	2500	3500
Burçak	1000	7	100
Çavdar	15000	8300	10000
Arpa	6000	710	750
Yulaf	300	4	10
Fasulye	200	13	25
Mercimek	30	10	15
Nohut	1000	6	15
Pancar	300	50	50
Patates	10000	7000	10000
Soğan	10000	150	6000
Bostan	15000	515	500

.....

13 Ercüment Gencer, *Cumhuriyet 50. yılında Nevşehir 1973 il yıllığı*. (Nevşehir: Nevşehir Valiliği, 1973), 55.

14 Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerini Sosyal ve Ekonomik Yapıları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991) 198.

15 Emin Özdemir & Ali Çakırbaş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nevşehir’de Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, ed. İlyas Gökhan (Kahramanmaraş: Fatih Basımevi, 2015), 318-329.

B.Bağ ve Bahçe Ürünleri:	İstihsal (Ton olarak)		
	1948	1949	1950
Ürünler			
Üzüm (Yaş)	75000	90000	100000
Ceviz	1000	30	150
Elma	150	980	100
Dut	50	30	100
İğde	50	60	70
Badem	20	10	10
Ayva	20	117	60
Armut	10	260	50
Zerdali	-	800	300
Kayısı	-	250	100

Kurutmaya avrılan yaş üzümle elde edilen kuru üzüm miktarı:(Ton olarak)

1948		1949		1950	
Yaş	Kuru	Yaş	Kuru	Yaş	Kuru
50.000	13.000	60.000	15.000	90.000	20.000.

Üzüm, gerek yaş gerek kuru, hem çerez, hem pekmez, pestil vb. hem de içki sanayinde kullanılmaktadır.

Şimdilerde Ürgüp'ün pazarı, cumartesi günleri kurulmaktadır. Canlı ve hareketli olan Pazaryeri o gün ilçenin çehresini değiştirmektedir. Çevre/ komşu ilçe köylerinden gelenler dışında Ürgüp'e bağlı 25 tane köyden satacağı- alacağı olan herkes Pazar yerine gelmekte; ihtiyaçlarını gidermektedir.

Osmanlıdan beri Cuma olan pazarın ne zaman Cumartesi olduğu konusunda yazılı/sözlü bilgiye rastlamadık.

1968, 1973 Nevşehir Yıllıklarında haftalık Ürgüp Pazarı ve pazaryeri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Oysa pazarlar, köy- şehir, üretici tüketici arasında, ekonominin can damarlarıdır.

Ürgüp'te Pazar yerleri de zaman zaman değişmiştir. Yaşlıların bildiği ilk Pazar yeri Kayakapı Mahallesi'nde/ Esatoğlu'nun evinin yanındaydı. Sonra Karamanoğlu İbrahim Bey Camisi yakınına taşındı. Daha sonra Dere Mahallesi

girişinde kuruldu. Nohut Pazarı diye bilinen, şimdilerde boş olan arsada kuruluydu. En son 2003’de yapılan Kapalı Pazar yerine taşındı.

Pazar, Belediyenin görev alanı içinde olduğundan; belediye başkanları da önem arz etmektedir. 1984-1999 yılları arasında Kürşat Numanoğlu (ö.2014) belediye başkanıdır.

1999-2007 yılları arasında Bekir Ödemiş belediye başkanıdır. 2003 yılında Kapalı pazarın yapılmasından sonra açılışında “Pazar Duası” okunmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 26 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Daha sonra 2012 yılında açılan ve Pazar/ Pazartesi günleri kurulan Nevşehir kapalı pazarında da aynı dua, Pazar açılışında kasetten okunmaya başlanmış olup halen okunmaktadır. Ürgüp’te yapılan Pazar duası Nevşehir pazarı için de bir örnek teşkil etmiş olmaktadır.

4. Pazar Duası

Dua, kişinin Rabbiyle baş başa olduğu andır. Her yerde, her zaman yapılabilir. Genelde tek başına yapılır. Toplumla ilgili olan konularda, bir bilenin eşliğinde, topluca yapılabilir. Halkı Müslüman olan ülkemizde, haftada bir kurulan pazarlarda, dua yapılmaktadır. Bunun bir “ahilik teşkilatı” geleneği¹⁶ olarak sürdürdüğü düşünülmektedir.

Yaptığımız basit bir internet tarama araştırmasında, Afyonkarahisar/ Başmakçı Pazar duası (cuma), Aydın/ Nazilli Pazar duası (Perşembe), Burdur/ Pazar duası (Cuma), Bursa/ Keles (Cuma), Çorum/ Sungurlu (Perşembe ve Cumartesi pazarı) Denizli/ Çameli pazarı (cuma) pazarının bir ahilik geleneği olduğu vurgulanıyor.¹⁷ Denizli/ Çivril (Perşembe), Isparta/ Yalvaç pazarı- (Pazartesi) pazarının 8.asırlık bir ahilik geleneği olduğu belirtilmektedir.¹⁸ İzmir/ Tire (Salı), Karabük –(Perşembe), Konya/ Kadınhanı (Cumartesi), Kütahya/ Emet pazarı (Salı), Ürgüp pazarı (cumartesi) ile ilgili de bir haber bulunmaktadır.¹⁹

.....

16 Mudurnu Belediyesi, “Ahilik ve Esnaf Duası” (Erişim 08.09.2019).

17 Pamukkale TV, “Çameli’de Yaşatılan Gelenek “Pazar Duası” Okunduktan Sonra Alışveriş Başlıyor”, Youtube (27 Haziran 2015).

18 Haber7com, “8 asırlık Gelenek: Pazar Duası”, Video7 (16.09.2018).

19 Fib Haber, “Ürgüp’te Esnafın Pazar Duası Geleneği”, FİB HABER, (29 Ekim 2012).

İller büyüdüğü için çeşitli mahallerinde, ilçelerde Pazar kurulması haftanın farklı günlerinde olabilmektedir. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Hal Kayıt Sisteminde, birçok ilin Pazar Yerleri kaydı bulunmaktadır.²⁰ Bu durumda geleneksel ve yeni gelenek olmak üzere, Pazar açılış duaları yapılmaktadır.

2003 yılında Kapalı Pazar yerinin açılmasıyla Ürgüp'te Cumartesi günü, 2012 yılında Nevşehir Merkezinde açılan kapalı pazaryerinde aynı dua, (Pazar/Pazartesi günleri) Zabıta Müdürlüğü Bürosundan kasetten okunmaya başlanmış olup halen okunmaktadır. Böylece Ürgüp'te yapılan Pazar duası Nevşehir pazarı için de bir örnek teşkil etmiş olmaktadır.

4.1. Ürgüp Pazarı Duası

Pazar duası, “Bereket Duası” olarak da bilinir. Başlı başına hadis kitaplarında yer almaz ancak her cümlesi Kur’an ve hadislerden alınarak oluşturulmuş bir duadır.

(اعوذ بالله من الشيطان الرجيم / بسم الله الرحمن الرحيم / اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ
وَإِسْرَافِيلَ وَعِزْرَائِيلَ / وَإِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ / وَمُنْزَلَ الْبَرَكَاتِ وَالتَّوْرَاتِ
وَالزُّبُورِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ / وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ / لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ
الْحَقُّ الْمُبِينُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينُ / يَا رَبِّ، يَا حَيُّ ، يَا قَيُّوْمُ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالإِكْرَامِ أَشْهَدُكَ يَا رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنَّ تَرْزُقْنِي رِزْقًا خَالِدًا طَيِّبًا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّحِيمِينَ
/ الصلاة و السلام عليك يا رسول الله / الصلاة و اسلام عليك يا حبيب الله / الصلاة و السلام
عليك يا سيد الاولين و الآخرين / و سلام على المرسلين / و الحمد لله رب العالمين)

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم = Euzübillahi mine's-şeytani'r-racim.

Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytanın şerrinden yine Allah'a sığınırım.

Kur'an'da, Şeytanın şerrinden Allah'a sığınma emredilmiştir.²¹

20 T.C. Ticaret Bakanlığı Hal Kayıt Sistemi, “Pazar Yeri Sorgulama”, T.C. Ticaret Bakanlığı Hal Kayıt Sistemi (8.09.2019).

Bütün pazarlar sistemde kayıtlı olmayabilmektedir. Biz Nevşehir'de sadece Kapalı pazaryerini (Pazar-Pazartesi) bulurken, Van'da kayıtlı yer bulamadık. Ancak Kayseri'de 70 kayıtlı Pazar yeri varken doğum yerim Yeşilhisar pazarı (cuma) kaydını göremedik.

21 el-A'raf 7/200; Fussilet 41/36.

Hz. Muhammed (s.a.s.) de bazı dualarında şeytanın şerrinden Allah'a sığınmıştır.²²

=. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. *Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim...*

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

İlk inen “Alak” suresinin ilk ayetlerinin demek istediği cümledir. Kur'an'da bulunan her surenin başında yer alır.

“Eûzü-Besmele” her hayırlı işin ve her duanın başıdır.

(لَلّٰهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِیْلَ وَمِیْكَائِیْلَ وَإِسْرَافِیْلَ وَعَزْرَائِیْلَ) = “Allahümme ya Rabbi Cebrâîle ve Mîkâile ve İsrâfile ve Azrâile” (Ey Allah'ım, “Cebrâîlin, Mîkâil'in, İsrâfil'in ve Azrâil'in Rabbi.) diye başlamaktadır. Bunlar, büyük meleklerin adlarıdır. Hz. Aişe'den (ö.58/680) rivayetle, Hz. Muhammed'in gece namazına kalktığında, namaza başlarken (Sühbâneke... gibi) okuduğu duadır. “Cebrâîl'in, Mîkâil'in ve İsrâfil'in Rabbi...”²³ diye başlamaktadır. Ancak sonradan “Bereket duası” adıyla oluşan bu duanın aslında (وَعَزْرَائِیْلَ) = “Azrail” adı yoktur. Azrail melek olmasına rağmen, can aldığı için farklı algılanmaktadır.

Sonra (وَإِبْرَاهِیْمَ وَإِسْمَاعِیْلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ) = (İbrahim'in, İshak'ın, İsmail ve Yakub'un Rabbi.) İbrahim (a.s.), oğulları İshak, İsmail ve torunu Yakub anılmaktadır. Bu sıralama Kuran'da ikili, üçlü ve dörtlü²⁴ şekillerde bulunmaktadır.

(وَمُنْزَلَ الْبَرَكَاتِ وَالتَّوْرَاتِ وَالزُّبُورِ وَالْإِنْجِیْلِ وَالْفُرْقَانِ) = (ve münzil'el-berakâti ve't-Tevrâti v'ez-Zebûri ve'l-İncil'i ve'l-Furkan) = “Ey Bereketi, Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Furkan'ı indiren Allah'ım. “Bereket” kelimesi çoğul olarak gelmektedir. Halk arasında “bereket duası” diye bilinmesi bu kelimeden olabilir. Adı geçen kitaplar, Musa'ya, Davud'a, İsa'ya ve Hz. Muhammed' (s.a.s.) gönderilmiş kitaplar olup Kur'an'ın değişik yerlerinde haber verilmektedir.²⁵

.....

22 Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (İstanbul: Çağrı yayınları, 1992) “Bedu'l-Halk”, 11; Müslim b. el-Haccâc Ebû'l-Hüseyn, *el-Camiu's-Sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (İstanbul: Çağrı yayınları, 1992) “Mesacid”, 128.

23 Müslim, *el-Camiu's-Sahih*, “Müsafirin”, 200; Ebû Abdurrahman, Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî. *el-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebu Gudde (Haleb: Mektebu'l-matbuati'l-İslamiyye, 1986), “İstiaze”, 56; Ebû Bekr İbn Huzeyme Muhammed b. İshak. *Sahihu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975), 2/185; Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *ed-Deavatü'l-kebir*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr (Kuveyt: Garas li'n-Neşr, 2009) 1/445.

24 El-Bakara 2/136, 140; Ali-İmran 3/84; el-Nisa 4/163.

25 Ali-İmran 3/3-4, 65; el-Maide 5/46, 47, 68; el-Tevbe 9/111; el-Enbiya 21/105; el-Fetih 48/29.

(وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ) = (Ve lâ havle ve lâ kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azim) = Güç ve kudret yalnızca büyük ve yüce olan Allah'a aittir. Hz. Muhammed'in sık sık söylediği bu cümle için "Kur'an'da olmadığı halde Kur'an'dan esinlenerek söylenen bir cümle"²⁶ olarak nitelenmiştir.

(لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينِ) = (Lâ ilâhe illallahü'l-Melikü'l-Hakku'l-Mübin; Muhammedü'r-Resülüllahi Sâdiku'l va'dil-Emin) = Apaçık Hak ve tek Melik olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur; Sözünde sâdık/ doğru ve Emin olan Muhammed Allah'ın Elçisidir. (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) = (Lâ ilâhe illallah), Kelime-i Tevhid'in ilk bölümü, (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) = (Muhammed Allah'ın Elçisidir.) sözü ise 2. bölümüdür. İslam'a giren kimsenin söyleyeceği ilk cümledir. Yüce Allah ve Elçisi'nin bazı sıfatları bu cümleyle eklenmiştir.

(يَا رَبِّ، يَا حَيُّ، يَا قَيُّوْمُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) = (Ya Rabbi, Ya Hayyu, Ya Kayyum, Ya ze'l-Celali ve'l İkram) = "Ey Rabbim, Ey diri ve Kaim olan, Ey celal ve ikram sahibi!" derken yine Yüce Allah'ın bazı sıfatları anılmaktadır.

(أَسْتَلِكُ يَا رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ تَرْزُقَنِي رِزْقًا حَلَالًا طَيِّبًا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّحِيمِينَ) = (Es'elüke ya Rabbe'l-arşi'l-Azimi en yezükani rizkan halalen tayyiben bi-rahmetike ya erhame'r-Rahimin.) "Ey büyük arşın sahibi, senden beni helal ve hoş bir rızık ile rızıklandırmanı istiyorum, senin rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi!

"Helal ve hoş bir rızık" istemek aslında duanın ana fikrini oluşturmaktadır. Duada tek Türkçe olan cümle: "Cenab-ı Allah hepimize helal kazançlar ve bol müşteriler ihsan eylesin." denilmekte; bol müşteri, bol kazanç anlamına gelmektedir. Pazarcılarının nefsinin okşayacak en etkili cümle olmaktadır.

Sonra peygambere salât ve selam gönderilmektedir:

الله و السلام عليك يا رسول الله = Es-salatu ve's-selamu aleyke ya Rasulallah.

Salât ve selam sana ey Allah'ın Elçisi.

الله و السلام عليك يا حبيب الله = Es-salatu ve's-selamu aleyke ya Habiballah.

.....

26 Malik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyari, *Muvatta* (Rivayetu Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybani), thk. Abdülvehhab Abdüllatif (Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), "Salat", 1001; , İbrâhim b. Mahled, İshak b. Raheveyh, *Müsned*, thk. A. Abdulhak el-Belûşî (Medine: Mektebetü'l-İman, 1991) 1/405; Muhammed b. Yezid, İbn Mâce, *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı yayınları, 1992), "Dua", 16.

Salât ve selam sana ey Allah'ın sevgili kulu.

(الصلاة و السلام عليك يا سيد الاولين و الآخرين) = *Es-salatu ves-selamu aleyke ya seyyide'l-evveli vel-ahirin.*

Salât ve selam sana, gönderilmiş nebilerin efendisi ve sonuncusu.

= *Ve selamiun ale'l-mürselin.* “و سلام على المرسلين

= *Vel-Hamdü lillah Rabbi'l-Alemin.*”²⁷

Bu cümleler yine Kuran-ı Kerim'den alıntıdır. (الفاتحة) = *El-Fatiha...*” denildiğinde, Fatiha suresinin okunması istenir. Çünkü Kuran-ı Kerim'de müminlerin (ilk sözlerinde olduğu gibi) son sözlerinin de el-Hamd olduğu (اجز) (دَعَوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) belirtilmiştir.²⁸ Çoğu zaman bu “Salli/ Barik” duaları önden okunmak suretiyle, ardından Fatiha okunur.

Görüldüğü gibi Bereket duası diye de bilinen Ürgüp Pazar duası, Hadis kitaplarında müstakil olarak geçen bir dua olmasa da, ayet ve hadislerden oluşturulmuş bir duadır.

Birkaç sefer izlediğimiz dua sırasında pazarcı esnafı ve vatandaş ayakta, elleri açık, sesiz bir vaziyette duayı dinlemekte; “Âmin” demektedir. Daha önce başlamış olan alış-veriş, hızla devam etmektedir.

Sonuç

Farklı ırklar, farklı dinler, farklı diller ve kültürlerden oluşan özne insanın sosyal bir varlık olması nedeniyle birlikte yaşama mecburiyeti vardır. Küçük ya da büyük, “devlet” olarak organize olan milletlerin bir arada yaşaması için, aynı unsurlara sahip olması gerekir. Bu her zaman mümkün olmadığından tarihte “imparatorluk” denilen çok uluslu birliktelikler yaşanmıştır. Bu ise ‘birlikte yaşama kültürü’yle gerçekleşebilir. Bu kültürde din, dil, ırk gibi temel unsurlar başat rol oynamaktadır. Farklı dinlerin kaçınılmaz olduğu dünyada, dinin birlikte yaşama kültürüne etki etmesi gerekir. “Hoşgörü” anahtar kelimesi bu konuda önem arz etmektedir. Dinin, az ya da çok, hayatın bütün yönlerine dokunduğu düşünülürse; ötekine de sosyal birliktelik bağlamında,

.....

²⁷ el-Saffat 37/18-182.

²⁸ Yunus 10/10. (Duâların sonu ise: (Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur demeleridir.)

hoşgörüyle bakması gerekir. Biz, örnek olarak sunduğumuz “Ürgüp Pazar Duası”nda bu özelliği görmekteyiz.

Aldatmamak-alданmamak arzularının yenilediği; helal kazancın vurgulandığı ortamda, herkes ihtiyacı olan alış-verişi yapmaktadır. Bu duanın diğer dualardan farkı öncelikle içeriğidir. Bu coğrafyada yaşayan üç büyük dinin kutsalları anılarak, mensupları hoşgörüyle kucaklanmaktadır. Arapça olduğu için vatandaş anlamasa da büyük peygamberlerin (İbrahim, İshak, İsmail, Yakub), büyük meleklerin (Cebrâîl, Mîkâil, İsrâfil, Azrâil), büyük kitapların (Tevrat, Zebur, İncil, Furkan /Kur’an) geçmesi zihinlerinde bir inanç haritası oluşturmaktadır. Ticarî bir sosyal tesis olan pazarda, her din ve mezhep için ayrı bir dua yapılması yaşanmış bir olgu değildir. Ancak hâkim unsurun yaptığı dua diğer dinlerin kutsallarıyla örtüşmekte; onları da kucaklamaktadır.

Daha da önemlisi bu içerikli duanın, bugün yapılıyor olmasıdır. Bu manada Ürgüp, Pazar Duası bağlamında ‘Birlikte Yaşama Kültürü’nü Pazar duasıyla sürdürmekte; kaybettiği bir şeyi aramamaktadır.

Kaynakça

- Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *ed-Deavatü'l-Kebir*. Kuveyt: Garas li'n-Neşr, 2009.
- Çadircı, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerini Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Gencer, Ercüment. Cumhuriyet 50. yılında Nevşehir 1973 il yıllığı. Nevşehir: Nevşehir Valiliği, 1973.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr, Muhammed b. İshak. *Sahihu İbn Huzeyme*. Thk. Muhammed Mustafa A'zamî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İshak b. Raheveyh, İbrâhim b. Mahled. *Müsned*. Thk. A. Abdülhak el-Belûşî. Medine: Mektebetü'l-İman, 1991.
- Kaya, Mehmet. "XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (Aralık 2006), 193-210.
- Komisyon. *Bir Şehrin Doğuş Hikâyesi, Nevşehir-i Dilara, Belgelerle Nevşehir'in Kuruluşu* (Nevşehir: 2014).
- Komisyon. *Kitâb-ı Mukaddes*. (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2001).
- Malik b. Enes. Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri. *Muvatta*, Thk. Abdülvehhab Abdüllatif. Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen*. Thk. Abdulfettah Ebu Gudde Haleb: Mektebu'l-matbuati'l-islamiyye ,1986.
- Oflaz, Mustafa. "16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası". *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Ed. Adem Öger. 5/313-330. Ankara: Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2012.
- Oflaz, Mustafa. "Ürgüp". *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*.42/359-361 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları yayınları, 2012.
- Özdemir Emin & Çakırbaş Ali. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nevşehir'de Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*. Ed. İlyas Gökhan. Kahramanmaraş: Fatih Basımevi, 2015.

Özkılınç, Ahmet vd. 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530). Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

Sözlü, Halil & Allak, Fırat. “Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Bânîliğindeki Ürgüp Çeşmeleri”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 9/1, (Mart 2019), 127-145.

Tümer, Günay. “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/312-320. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.